

dəndir. Tarix boyunca müxtəlif xalqlarla qarşılıqlı əlaqələr quran, fərqli dini inanclara inanan türk xalqları bir-birindən fərqli türk dil sistemində uyğun olan və ya olmayan çoxsaylı yazı sistemindən istifadə etmişlər. Əsərin "Azərbaycanda latın əlifbasına keçid mücadiləsi", "Türkiyədə latın əlifbasına keçid mücadiləsi", "Qazaxıstanda latın əlifbasına keçid mücadiləsi", "Türkmənistanda latın əlifbasına keçid mücadiləsi", "Qırğızıstanda latın əlifbasına keçid mücadiləsi", "Özbəkistanda latın əlifbasına keçid mücadiləsi" adlanan hissələrində adı çə-

**Professor
Şükrü Haluk Akalın**
Türkiyə Cümhuriyyəti
Hacettepe Universiteti
Emeritus

geniş şəkildə danışılır. XX əsrin əvvəllərində istər Azərbaycanda, istərsə də digər türk xalqlarının yaşadığı bölgələrdə milli dirçəliş, milli oyanış dövrü olduğuna görə türk xalqlarının birliyi ideyası da həmin dövrdə aktuallaşdı. Türk xalqlarının birliyi ideyasında əhə-

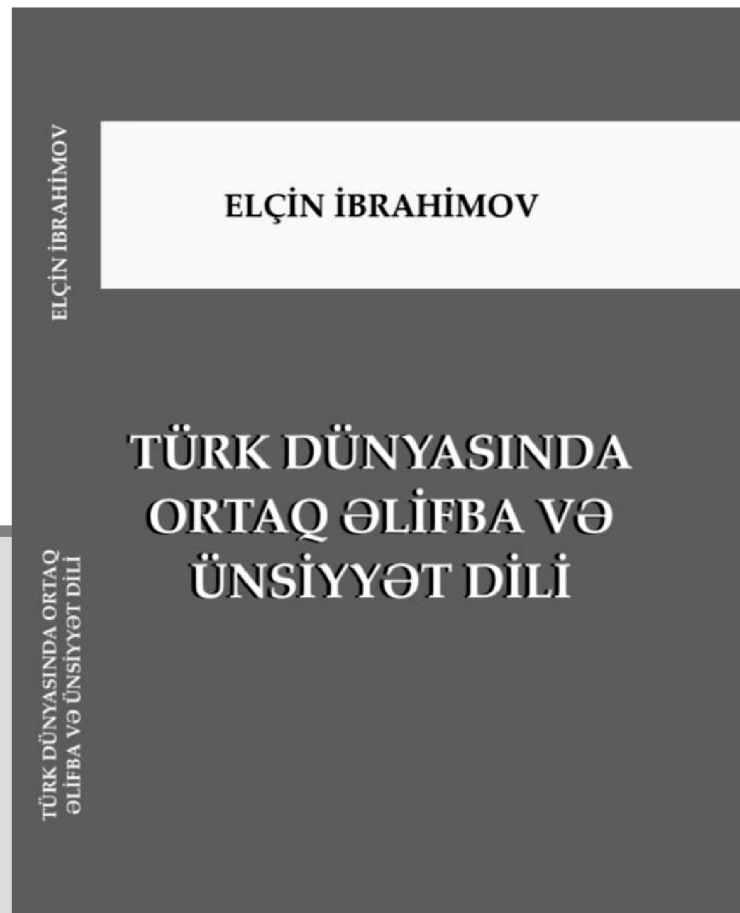
XX əsrin əvvəllərində ortaq türk dili və ortaq türk əlifbası ideyalarının təbliğ olunması ilk növbədə bu dövrdə türkcülük hərəkatının böyük vüsət alması ilə bağlı idi. Həm Türkiyədə, həm də digər türk xalqları arasında milliyyətçi qüvvələr türkcülüğü böyük bir hərəkata çevirdilər. XX əsrin 90-cı illərində türk xalqlarının ictimai-siyasi həyatında baş verən çox böyük tarixi dəyişikliklər, bütövlükdə türk dünyasının daha da yaxınlaşması və milli təməllər uğrunda birləşməsi yeni-yeni problemlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Yetmiş illik fasilədən sonra müstəqillik dövründə ortaq türkcülük ideyalarının davamçıları bu hərəkatı daha da genişləndirərək əməli fəaliyyətə başladılar. Hazırda türkoloji dilçiliyi ayrı-ayrı türk dillərinə dair məsələlərlə yanaşı, bütün türk xalqlarının vahid ünsiyyəti üçün ümumi olan problemlər daha çox maraqlandırır. Bunlardan biri də türklər arasında ortaq ünsiyyət dilinin yaradılmasıdır...

Ortaq əlifba və ünsiyyət dili yolunda uğurlu addım

Türk respublikaları müstəqillik qazandıqdan sonra türk dillərinin orfoqrafik və orfoepik problemlərinin, fonetik, leksik-semantik və qrammatik qatlarının diaxron və sinxron planda, müqayisəli-tipoloji müstəvidə araşdırılmasına maraq artmış və bu sahədə bir sıra araşdırmalar aparılmışdır. Türk xalqları arasında ortaq əlifba, orfoqrafiya, ortaq dil, terminologiya problemləri bu gün türkologiya elmi üçün olduqca siyasi-ictimai əhəmiyyət daşıyır. Qeyd edək ki, son dövrdə istər Azərbaycanda, istərsə də türk dünyasında türklər üçün ortaq ünsiyyət dili ilə bağlı bir sıra araşdırmalar aparılırsa da, ortaq ünsiyyət dilinə gedən yolda əlifba və orfoqrafiya problemləri hələ də sistemli və hərtərəfli araşdırma obyektinə olmamış və bu sahədə fikir ayrılıqları bu gün də mövcuddur.

Ortaq əlifba və ünsiyyət dili problemləri türk xalqları arasında həllini tapmamış müzakirə obyektinə kimi hər zaman xüsusi aktuallıq kəsb edən məsələlərdən biridir. XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq indiyə qədər bu problem bir zərurət kimi türk xalqlarının hər birinin maraq dairəsində olmuşdur. Aydın ki, türk xalqları üçün ortaq əlifba məsələsi həll olunmadan onlar arasında ortaq ünsiyyəti və ortaq orfoqrafiya qaydaları yaratmaq mümkün deyildir. Ona görə də türkologiyada bu istiqamətdə çeşidli mövzuların araşdırılması böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir.

Bu baxımdan filologiya elmləri doktoru Elçin İbrahimovun əsərinin əsas müddəaları türkologiyaya elmi üçün uğurlu bir addım, gərəkli bir araşdırma sayıla bilər. Müəllif kitabın "Türk dünyasında əlifba problemi" adlanan birinci fəslində qeyd edir ki, dil və əlifba hər bir xalqın varlığını, mövcudluğunu təsdiq edən başlıca amillər-

Kitabın "Türk dünyasında ortaq ünsiyyət dili" adlanan fəslində türk xalqları üçün ortaq ünsiyyət dilinin zəruriliyi və ortaq ünsiyyət dilinin yaradılmasında mövcud problemlər və onların aradan qaldırılması yollarından

kilən ölkələrdə əlifba mücadilələrindən və bugünkü əlifba vəziyyəti haqqında ətraflı məlumat vermişdir.

Kitabın "Türk dünyasında ortaq ünsiyyət dili" adlanan fəslində türk xalqları üçün ortaq ünsiyyət dilinin zəruriliyi və ortaq ünsiyyət dilinin yaradılmasında mövcud problemlər və onların aradan qaldırılması yollarından

miyyətli məsələlərdən biri də ortaq ünsiyyət dili məsələsi idi.

Bildiyimiz kimi, XX əsrin əvvəllərində ortaq türk dili və ortaq türk əlifbası ideyalarının təbliğ olunması ilk növbədə bu dövrdə türkcülük hərəkatının böyük vüsət alması ilə bağlı idi. Həm Türkiyədə, həm də digər türk xalqları arasında milliyyətçi qüvvələr türkcülüğü böyük bir hərəkata çə-

virtdilər. XX əsrin 90-cı illərində türk xalqlarının ictimai-siyasi həyatında baş verən çox böyük tarixi dəyişikliklər, bütövlükdə türk dünyasının daha da yaxınlaşması və milli təməllər uğrunda birləşməsi yeni-yeni problemlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Yetmiş illik fasilədən sonra müstəqillik dövründə ortaq türkcülük ideyalarının davamçıları bu hərəkatı daha da genişləndirərək əməli fəaliyyətə başladılar. Hazırda türkoloji dilçiliyi ayrı-ayrı türk dillərinə dair məsələlərlə yanaşı, bütün türk xalqlarının vahid ünsiyyəti üçün ümumi olan problemlər daha çox maraqlandı-

ortaq ünsiyyət dilinin yaradılmasında mövcud problemlər və onların aradan qaldırılması yollarından geniş şəkildə danışılır. XX əsrin əvvəllərində istər Azərbaycanda, istərsə də digər türk xalqlarının yaşadığı bölgələrdə milli dirçəliş, milli oyanış dövrü olduğuna görə türk xalqlarının birliyi ideyası da həmin dövrdə aktuallaşdı. Türk xalqlarının birliyi ideyasında əhəmiyyətli məsələlərdən biri də ortaq ünsiyyət dili məsələsi idi...

rır. Bunlardan biri də türklər arasında ortaq ünsiyyət dilinin yaradılmasıdır.

XIX əsrin sonlarında və XX əsrin əvvəllərində Qafqaz bölgəsində əslən Krım tatarı olan İsmayıl bəy Qasıralı və onun nəşr etdirdiyi "Tərcüman" qəzeti ortaq türk ədəbi dili ideyasının yayılmasında müstəsna tarixi rol oynamışdır. Ümumiyyətlə, ortaq

ədəbi dil hər zaman bir mübahisə mövzusu olmuşdur. Bu ideyaya qarşı çıxanlarla yanaşı, onu dəstəkləyənlər də olmuşdur. Sözügedən məsələ keçən əsrdə repressiyanın başladığı 30-cu illərə qədər davam etdirilmişdir.

Qohum xalqlar üçün ortaq ünsiyyət dili yaratmaq onların siyasi-ictimai həyatında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ortaq ədəbi dil elmi, mədəni, iqtisadi və siyasi əlaqələrin yaranıb genişlənməsində əvəzsiz vasitədir. Başqa xalqlar kimi, türk dünyasını təmsil edən hər bir xalqın da tarixən öz doğma, zəngin ədəbi dili yaranıb formalaşmışdır. Bu çoxsaylı türk ədəbi dilləri, təbii olaraq, bir-birindən az-çox dərəcədə fərqlənir. Həmin fərqlər dillərin bütün komponentlərində xüsusilə də lüğət tərkibini təşkil edən dil vahidlərində özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Yaşadığımız dövrdə türk xalqları üçün ortaq türk ədəbi dilinin yaradılmasına böyük ehtiyac duyulur. Ortaq ünsiyyət dili yaratmaq artıq zamanın tələbidir, və bu sahədə ciddi

addımların atılmasının vaxtı artıq yetişmişdir.

Bütün bunları nəzərə alaraq hesab edirəm ki, Elçin İbrahimovun "Türk dünyasında ortaq əlifba, ünsiyyət dili" adlı əsəri türkologiyada ortaq əlifba, orfoqrafiya kimi aktual problemlərinin araşdırılması və öyrənilməsi baxımından çox əhəmiyyətli və faydalı bir qaynaqdır.